

Írta: Molnár László

GYORSJELENTÉS A GYERMEKSZEGÉNYSÉGRŐL MAGYARORSZÁGON ÉS ROMÁNIÁBAN

A Szociális Szakmai Szövetség kiadványa a Pillanatképek sorozat új kötete.

A szerzők és a szerkesztők, Darvas Ágnes és Tausz Katalin statisztikai adatok és szociografikus interjúk felhasználásával hiteles képet adnak a közép-kelet-európai gyermekszegénységről. A társadalmi tényeket, tendenciákat leíró és magyarázó, lényegében összekötő szövegrészek foglalják egységbe a könyv szerkezetét.

A rendszerváltozás nagy veszteségeinek és kiszolgáltatottjainak, a gyermekeknek a helyzetét három tematikus fejezetben ismerjük meg.

A gyermekszegénység tényei fejezetben kemény adatokkal és „kemény” konklúziókkal találkozunk: Ezek az elmúlt évtized jelentős vizsgálataiból merítenek. (Andorka R.-Spéder Zs. 1992-1995.) (TÁRKI, KSH).

NÉHÁNY DRÁMAI MEGÁLLAPÍTÁS

A 18 éven aluli népesség mintegy fele a legszegényebb jövedelmi tizedekbe tartozik Magyarországon.

„A gyermekszám növekedésével meredeken emelkedik a szegénység kockázata;

- a három- és többgyermekes családok, valamint az egyedülálló szülő családok különösen veszélyeztetettek;

- az új gyermek születésének jelentős szerepe van a család szegénnyé válásában és e helyzet viszonylag tartós fennmaradásában;

- a szegénységből való kikerülésre a gyermekek esélye kisebb, mint az aktív életkorúaké.”

Egy másik megállapításból:

- 1992 és 1996 között a gyermekek helyzete romlott, több gyermek lett szegény;

- ez fokozottan érvényes a 7 éven aluli gyermekekre;

- a gazdasági nehézségek és a szülő szociális ellátórendszer a gyermekeket jobban érinti, mint a népesség más csoportjait;

- a sokgyermekes és az egyedülálló szülő családban felnövő gyermekek veszélyeztetettsége nagyobb;

- a munkával nem rendelkező házaspárok és az egyedülálló szülők háztartásában élő gyermekek veszélyeztetettsége nagyobb;

- az egykeresős háztartásokban a munkajövedelem nem elégséges a szegénység elkerüléséhez, a szegénység a népességnek ebben a csoportjában nő;

- a mintában szereplő gyermekek 44 százaléka volt a vizsgált időszak valamelyik vagy több évében szegény;

- a gyermekek 10 százaléka a vizsgált időszak alatt szinte folyamatosan (4-szer, 5-ször szegény) szegénységben élt;

- a tartós szegénység elsősorban a sokgyermekes háztartásokban nevelkedő gyermekeket érinti, valamint az egyedülálló szülők háztartásában élőket és azokat a háztartásokat, ahol a szülők egyikének sincs munkája;

- a gyermekek jövedelmi helyzete szorosan összefügg a munkaerő-piaci folyamatok változásával.” (Galasi P. -Nagy Gy., 2000.)

Romániában a gyermeknépesség több mint fele él a családok legszegényebb 30%-ban. Itt a rendszerváltozást megelőző időszakban is markánsan jelen volt a szegénység, így mára lényegesen nehezebben kezelhető helyzet alakult ki, a gyermekek egészségét súlyosan károsító hatások is tömegesen jelentkeznek.

- „- az anyagi okok miatt elhagyott gyermek számának növekedése;
- a kis súlyú újszülöttek számának növekedése;
- néhány szegénységhez kötődő betegség (tbc, fertőző betegségek) terjedése;
- megkésett fizikai fejlődés a nem megfelelő táplálkozás és egészségügyi állapot következtében;
- a fejlődéshez szükséges feltételek hiánya: szegényes, egészségtelen és túlszűfolt lakások;
- a táplálkozás elégtelensége: vitaminhiányos és egészségtelen étrend (egy 1994-es kutatás során a gyermeketes családok 27,5 százaléka számolt be arról, hogy számukra a megfelelő táplálkozás biztosítása jelenti a legnagyobb nehézséget);
- az iskolalátogatáshoz szükséges alapvető feltételek hiánya...”

A védve és védtelenül fejezetben a szegénység rizikóit a pszichoszociális fejlődés szempontjából ismerhetjük meg, korszakok-óvoda előtti, óvodáskor, iskoláskor (6-16 év) osztva a gyermekkor.

Magyarországon a házasságon kívül született gyermekek (1997-ben 25%) esetében az az aggasztó, hogy magas közülük a 20 évnél fiatalabb, egyedülálló és általában semmilyen támaszra nem számítható anyák aránya. A túl fiatal anyák gyermekei testi, lelki és értelmi fejlődéseikben is többszörösen veszélyeztetettek.

„Romániában a házasságon kívül született gyermekek esetében 12-szeres az esélye annak, hogy a gyermek nem saját családjában fog felnővekedni...”

„Magyarországon az 1997-ben született gyermekek 8,4 százaléka, Romániában 9,2 százaléka jött világra 2500 gramm alatti súllyal.”

Magyarországi védőnők tapasztalatai szerint a pótolhatatlan anyatejes táplálás mellett szerencsésebb volna, ha a korszerű készítmények pusztán csak kiegészítő tápszerként szerepelnének, azonban a rossz szociális körülmények között élők ezeket nem tudják megfizetni.

A lakhatás, az óvodáztatás, iskoláztatás bemutatása során is napnál világosabban látszik, hogy a leszakadt társadalmi helyzetűek gyermekei lényegesen rosszabb minőségű ellátáshoz jutnak – ha egyáltalán hozzájutnak -, és lemaradásuk a korosztályuk átlagához mérten növekszik.

- „- a lakáseladásokkal kapcsolatos visszaélések, családok kiköltöztetése a lakásukból zavaros ügyek, visszaélések vagy részben objektív okok miatt (például díjhátralék);
- a kiköltöztetett családok számára nincs alternatíva, s ez növeli az utcán élők amúgy is veszélyes mértékben növekvő számát;
- az egyedülálló hajléktalanok (főképp gyermekek és idősök) számának növekedése a nagyvárosokban;
- a krízisellátás megoldatlansága, elsősorban az átmeneti lakáslehetőségek hiánya miatt.”

„Laki László és Békés Zoltán 497 olyan család körében végzett vizsgálatot, akik rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesültek.” A vizsgált családok fele (49%) jelezte, hogy gyakran vagy állandóan gondot jelent számukra, hogy húst vegyenek (Tiszaburán ez 72%). Több mint háromötödükben (62%) gyakran vagy állandóan gondot okoz, hogy a tüzelőt, és közel kétharmadukban (64%), hogy a szükséges őszi-téli ruhát és cipőt megvegyék.”

A harmadik fejezet a családi ellátások címet kapta. Jól áttekinthető táblázatok mutatják be az egyes ellátásokat, a jogosultság kritériumait, az ellátás főbb jellemzőit. A Világbank egy szakértői csoportja a térség országainak az itt felsorolt és kevésbé megszívlelt utasításokat tette, szociálpolitikájuk átalakításához.

- „- az ellátások történeti tradíciói;
- a családi ellátások nem számolhatók fel anélkül, hogy az átmenet költségeit ne a családokra hárítanák;
- az adott gazdasági körülmények között a családi juttatások felszámolása erős politikai ellenállással találkozhat, vagy a demokratikus intézményrendszerből való kiábránduláshoz vezethet;
- a családi ellátások a nehéz időkben stabilizálják az ellátásban részesülők fogyasztását;
- a gyermekek nem várhatnak jobb időkre a fizikai növekedésükkel és képességeik kifejlesztésével;
- a jövedelem-fenntartó programok hiánya – személyes szinten – visszafordíthatatlan folyamattá válhat;
- a családi juttatások – az ártámogatásoktól és sok természetbeni juttatástól eltérően, költségeik adókulcsra gyakorolt hatásától eltekintve – nem okoznak jelentős torzulásokat;
- az átmenet során – történeti okok, a szegénység enyhítése, a jövedelmek fenntartása és a közösségi választás miatt – célszerű fenntartani a családi juttatások relatíve magas szintjét;
- bár a társadalom kész arra, hogy a gazdasági növekedés megindulásával a magasabb bérekből nagyobb részt vállaljon a gyermeknevelés költségeiből, az inga valószínűleg sohasem fog a családi juttatások teljes megszüntetése felé kilengeni. A horizontális méltányosságot, úgy tűnik, a közép- és kelet-európai országok többségében fontosnak tartják.” (1995.)

(Persze tudjuk jól, hogy ezzel ellentétes világbanki ajánlásokat is kaptunk.)

E fejezetben a családokra és a gyermekekre irányuló ellátások elértéktelenedését, hatékonyságukat, hatásosságukat mélyrehatóan elemzik a szerzők.

Láthatóan nem volt explicit cél a könyv egészét tekintve a két ország összehasonlítása, de az olvasó óhatatlanul megteszi ezt.

A magyarországi helyzetet ilyen találóan így jellemzik a szerzők:

„A gyermekes családokat, illetve a gyermekeket érintően egy évtizede két folyamat zajlik párhuzamosan a szociálpolitikában. Egyrészt a családi autonómia iránti elkötelezettség jelentős kiterjedése, másrészt a szociálpolitikában betöltött állami szerepvállalás folyamatos csökkenése tapasztalható. Úgy is fogalmazhatnánk: miközben nőtt a gyermekes családok szabadsága abban, hogyan neveljék gyermekeiket, milyen iskolát válasszanak a számukra, hová járjanak orvoshoz stb., aközben csökkent a családpolitikai ellátások által az 1970-1980-as években garantált szociális biztonság.”

„Végül is paradox a helyzet: miközben nő az autonómia, ugyanakkor a társadalom bizonyos rétegeinél csökken az autonómia érvényesítésének lehetősége.”

A családok támogatásának új formái még nem kerülhettek ebbe a fejezetbe. Ezeket szintén az olvasó maga teszi mellé s próbálja értékelni a gyermekszegénység viszonylatában.

Többen ezt aszerint (is) teszik, hogy vajon alanyai-e a támogatásoknak a szegénységben élő családok, a támogatások a szegénység megelőzését vagy fennmaradását szolgálják-e jobban.

A könyv, bár a gyorsjelentés címet viseli, olvasójának maradandó élményt ad.

Az írók elsősorban a politikai döntéshozóknak szánták a könyvet. Reméljük eljut hozzájuk s bennük is „elhúzódó” hatást fog kiváltani.

(A kötet beszerezhető: Szociális Szakmai Szövetség, 1094 Budapest, Liliom u. 8.)